

Umetnost

Ptujska gora, opisal Francè Stelè, izdal župni urad na Ptujski gori, tiskala Mohorjeva tiskarna v Celju. 130 str. teksta, 29 slik.

Knjižica je bila napisana z željo, da bi bila romarjem, ki prihajajo na Goro, ključ do razumevanja umetnostnega sveta, in da bi vsem Slovencem predstavila ptujskogorsko svetišče kot skupno last, skupen umetnostni in kulturno-zgodovinski spomenik. Tako je pisatelj v uvodu označil namen svojega dela.

Boljšega interpreta bi si romar in turist, ki obiščeta to Marijino svetišče, prav gotovo ne mogla želeli. Pisatelj najprej opiše arhitekturo, nato zapovrstjo vse umetnine, ki jih hrani cerkev, pri tem pa skuša ob ostankih prvotne gotske opreme, ki so se ohranili, prikazati stanje cerkve ob njenem postanku. Nato šele zajame celotno podobo svetišča, katerega označi za najbolj popoln spomenik gotske arhitekture na naših tleh. Njegova interpretacija arhitekture je visoka pesem ptujskogorskega svetišča. Tenkočutno je zajel bistvo arhitekture, ki je izraženo v njenem izrazito prostorninskem razpoloženju, v muzikalni zmožnosti arhitekture, ki ustvarja čudovito soglasno prostornino.

S tem pa vrednost te knjižice nikakor ni izčrpana. Steletovo delo o Ptujski gori bo osnovno oporišče za študij arhitekture in plastičnega okrasa ptujskogorske cerkve. V tem tiči velika usluga, ki jo je napravil naši umetnostni zgodovini. V poglavju o zgodovini cerkve je najprej kritično pretehtal vse tiskane vire, jih na novo vrednotil, jim dodal nove ugotovitve in tako na podlagi teh in ohranjenih grbov, ki nastopajo na arhitekturi in plastičnem okrasju, neizpodbitno dokazal, da je cerkev nova, plemiška ustanova Bernarda Ptujkega, njegove žene Valburge, in da so pri njeni dograditvi sodelovale tudi druge rodbine, predvsem Celjani. Posebno je važna zgodovinska zveza Ptujskih gospodov z Walseejci, na katero je pisatelj prvi opozoril in katera nam pomaga pri razrešitvi postanka gorske cerkve.

Čisto zunanjim, zgodovinskim dokazom, da je gorska cerkev res nova, plemiška ustanova, doda pisatelj še nov, notranji dokaz, ki ga izvaja iz posebno izbranega, za naše kraje novega ikonografskega tipa Marije zavetnice s plaščem, ki je v času, ko je cerkev nastajala, stopil v ospredje Marijinih milostnih podob. Vsi ti momenti, zgodovinski, izbor ikonografskega tipa in pa oblika cerkve — dvorane, nas prepričujejo, da gre za novo, plemiško-družinsko ustanovo, ki naj postane božjepotni kraj.

Pomen Ptujске gore je v dveh stvareh, v njeni izredni arhitekturi in v skulpturnem okrasju, kolikor se ga je ohranilo.

Arhitekturni tip gorske cerkve je tridelna dvorana, katere trije pasovi se razvijajo longitudinalno in se zaključijo s tremi apsidalnimi prostori, od katerih srednji izstopa iz objema stranskih. Tudi v višino se srednji pas nekoliko dviga nad stranske, po načinu tako imenovane Staffelkirche. Gre torej za izrazit arhitekturni tip, ki je zorel takrat v Notranji Avstriji, kjer je monumentalno izpeljan pri dunajskem sv. Štefanu, ki je postal vzor celi vrsti stavb s »stopnjevano dvorano«. Z Dunaja se preko Dunajskega Novega mesta širi ta tip po vsej Štajerski in Koroški in se v obliki, ki jo imamo na

Ptujski gori, pojavi prvič v Strassenglu pri Gradcu, ki je neposredni vzor ptujskogorske cerkve. Obe cerkvi sta si na las podobni v vsej svoji zasnovi: tri ladje se zaključujejo s 3 apsidami, od katerih je srednja poudarjena v tem, da se izviha iz objema stranskih — v tem motivu je ponovljeno stopnjevanje obokov — pri obeh cerkvah visoki, vitki nosilci in predvsem ono neovirano, lahko vibriranje prostora, ki napolnjuje to stavbo.

Za našo umetnostno zgodovino odpira ta cerkev zanimive perspektive v širjenju arhitekturnih idej iz stilno naprednejših pokrajin v provincialni milje.

Kiparske umetnine na Ptujski gori imajo trojen značaj. Najvažnejša je skupina z milostnim kipom, njej je sorodna delavnica, ki je izvršila Sigismundov altar, in kot tretja delavnica, v kateri je nastal celjski baldahinski altar, ki je osamljena.

Spomeniki prve skupine so najvažnejši in kvalitetno odlični. Za lokaliziranje te delavnice nudi najvažnejšo oporo relief Marije s plaščem, pod katerim je skupina 80 oseb, za katere je že dr. Stegenšek dokazal nesporno portretno težnjo. Prav ta težnja po realni resničnosti nas vodi v dunajsko-praško delavnico, kjer so v Parlerjevi delavnici nastali portreti na triforijski galeriji praškega sv. Vida. S to delavnico veže našo tudi mehko prelivanje gub, velika eleganca figur, ki temelji prav v sistemu velikih gub, in končno idealizirano lep izraz obrazov.

Tako vidimo, da se arhitektura in plastika uvrščata v tedaj najbolj napredno praško-dunajsko arhitekturno in kiparsko delavnico in sta brez zveze s tema nerazumljivi. Že visoka kvaliteta in osamljenost teh spomenikov v naši umetnosti jim dajeta prvo mesto v našem spomeniškem gradivu. Dovoljujeta pa izredno zanimive kombinacije o prevzemu arhitekturne zamisli in zaposlitvi tujih delavnic.

Natančno določiti delavnice, ki so izvršile arhitekturo in plastični okras, je ena prvih nalog naše umetnostne zgodovinske znanosti. Dr. Stelè je podal osnove za ta študij, preko katerih ne bo mogel nihče, ki si bo nadel to važno nalogo, ne da bi se pri tem oddaljil od pravih znanstvenih zaključkov.

Jože Gregorič.

France Mesesnel: Jožef Petkovšek, slovenski slikar. Pogledi 4/5. Pri Akademski založbi v Ljubljani, 1940. Str. 22. Sl. 23.

Kot druga umetnostnozgodovinska knjiga v »Pogledih« je izšla knjiga o Jožefu Petkovšku. Petkovšek je izredno zanimiva umetnostna osebnost. Po svoji življenjski in umetnostni usodi spominja na velike francoske protagoniste 19. stoletja. Tu kakor tam zadene umetnik na popolno nerazumevanje mase, vse njegovo umetnostno prizadevanje počiva na lastnem, osebem prepričanju o uspehu ali neuspehu. Od tod izvirajo silovite borbe za osebni obstoj, za umetnostno resnico in za nadaljnji razvoj. Polno zla in nesreč jim je bilo postlanih na težavni poti k umetnostni popolnosti. Zato je tu in tam klonil borec pod bremenom, ki ga je moral sam nositi, in žgočo razbičano duševnost je zagrnil duševni mrak. Van Gogh si je v težki duševni razdvojenosti sam vzel življenje, tragično je, da v blaznici umre tudi Pet-